



Bevezetés a nyelvtudományba

A nyelv mint jelrendszer

A nyelv mint jelrendszer

nyelvi kommunikáció vs. emberek közötti egyéb kommunikáció

nyelv – nyelvi jelek különleges rendszere

milyen jeleket használunk a nyelvi jeleken kívül?

mi a nyelvi jelek sajátossága a többi jelhez képest?

mi a jel?

A jelek előfordulása

információ-átadás csak közvetve történhet,
érzékelhető dolog által

életünk folyamán állandóan jelekkel
találkozunk

ezek között sok olyan van, amelyeket mi
magunk hozunk létre:

- megkülönböztető jelek: ovis jel, védjegy,
cégér, zászló



Coca-Cola®



A jelek előfordulásai

- tényállásra utaló jelek: pecsét, bélyeg, halálfej, közlekedési táblák



nem általunk létrehozott jelek jelként való értelmezése:

- tántorgás, füst, láz



Mi a jel?

- a jel olyan tárgy vagy jelenség, amelynek (önmagán túlmutató) jelentést tulajdonítunk
- egy dolog sohasem jel önmagában, minden jel valaminek a jele
- minden jel egy érzékelhető dolog és valamilyen információ kapcsolata, egysége

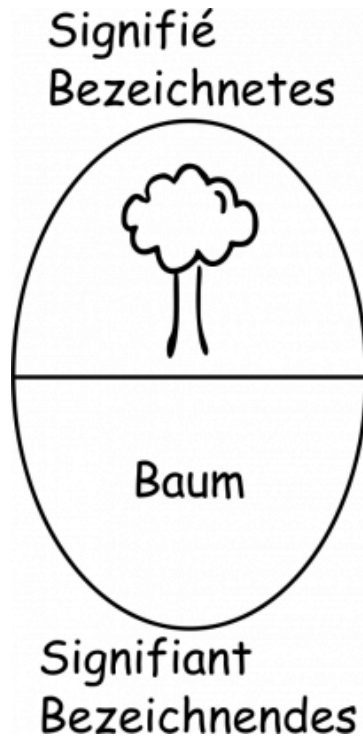
Hippói Szent Ágoston (354-430)

„Jel az, ami az érzékelésnek önmagát, a léleknek pedig önmagán kívül valami mást tár elébe.”



Mi a jel?

Ferdinand de Saussure



jelölő: jeltest, valamilyen érzékelhető dolog (hangsor, kép, stb.)

jelölt: a jelentett, a fogalom, amelyet maga a jel felidéz

jel: a jelölő és a jelölt együttese

A jelek

szemiotika (a jelek tudománya) eszközei

milyen jeleket használunk a nyelvi jeleken kívül?
mi a nyelvi jelek sajátossága?

Kiindulópont: nem nyelvi jelek vizsgálata

I. a jelkapcsolat vizsgálata a jellevő szemszögéből

A jelek

I. Természetes kapcsolat

a füst a tűz jele

a láz a betegség jele

a villám a vihar jele



természetes összefüggés két jelenség között (az érzékelt dolog és a jelölt dolog között)

a következményt az ok jeleként értelmezzük

a jel értelmezését kifejezhetjük következtetés formájában: „amott füst száll fel, ezért feltehető, hogy ott tűz ég”

A jelek

2. nem természetes összefüggés
hiányozhat az oksági kapcsolat, nincs
természetes összefüggés
írott vagy íratlan megegyezésen, konvención
alapuló viszony a jeltest és a jelölt között

KRESZ tábla
népviselet



A jelek

2. A jelek vizsgálata a jeladó szempontjából:
szándékos-e a jel használata? van-e közlési szándék?

A jelek három csoportja:

- természetes kapcsolaton alapuló jel, nincs közlési szándék
- konvención alapuló jel, van közlési szándék (pl. KRESZ tábla)
- konvención alapuló jel, vagy van, vagy nincs közlési szándék (pl. népviselet) (bizonytalan, átmeneti jelleg)

A jelek

Elnevezések:

- tájékoztatási szándék nélküli jelek:
szimptómák (természetes kapcsolaton vagy konvención alapuló is lehet)
- tájékoztatási szándékkal bíró jelek,
jelkapcsolatként sajátítjuk el: **másodlagos jelek**

A másodlagos jelek

Másodlagos jelek

a jel konvención alapul, van közlési szándék
a felismerés alapja:

- feltűnő jeltest
- tanulási folyamat, jelkapcsolatként kell elsajátítani
- értelmüket nyelvileg kell megszövegezni



A nyelvi jelek

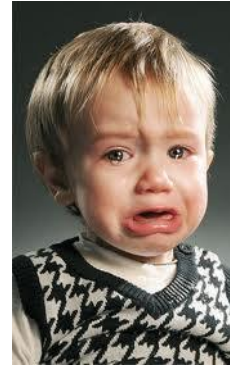
A nyelvi jelek sajátosságai

- a kapcsolat jellege szerint konvencionálisak, mert:
 - léteznek fordítási megfelelők, azaz különböző nyelvekben egyező jelentéssel bíró nyelvi jelek
 - léteznek szinonimák
 - ha motivált jelek lennének, akkor pl. *one*, *two* más lenne
 - hangutánzó szavakból kevés van az egyes nyelvekben
- közlési szándék szerint: mindig van közlési szándék
- az elsajátítás folyamata szerint: nem másodlagosak

Gesztusok, mimika

a nyelvi kommunikáció részei

- önkéntelen jelek, az érzelmek szándéktalan kísérői: szimptómák



- szándékosan létrehozott, nyelvileg értelmezhető közlések, melyek kultúrafüggők: másodlagos jelek
példa: bolgár igen, nem

Áttekintés

A jelek és használatuk – áttekintés

	természetes kapcsolat	közlési szándék	nyelv ismerete
szimptómák	+ -	-	-
nyelvi jelek	-	+	-
másodlagos jelek	-	+	+

A nyelv mint jelrendszer

A nyelvi kommunikáció vizsgálata

alapformája a hangos beszéd, két vagy több ember kötetlen társalgása



ettől eltérő kommunikációs mód: írás

előnyök és hátrányok



A nyelv mint jelrendszer

A nyelvi jel természete

- szimptómák vs. a nyelvi jel

szimptóma: a valóság tényei között jön létre kapcsolat

nyelvi jel: jelentése nem adható meg ténykövetkeztetésként

a nyelvi jel független attól a helyzettől, amiben megjelenik, a nyelvi jelnek a használatától független, önálló (bár elvont) létezése van

ez egyrészt a nyelv ábrázoló funkcióján alapul

A nyelv mint jelrendszer

szimptóma: fizikai kapcsolat a jeltest és a jelölt között

a nyelvi jel mindig ábrázol valamit

a nyelvi jel ábrázolóképesége független attól, hogy az ábrázolt tényállás fennáll(hat)-e, hogy az ábrázolt személy, dolog, stb. létezik-e (létezhet-e)

A nyelv mint jelrendszer

A nyelvi jel jelentése

a mondat értelmezésének feltétele a konvenció ismerete

a konvenció egy nyelv, egy közösség tagjainak hallgatólagos megegyezésén alapul

DE: a konvenció nem az egyes mondatokra vonatkozik, l. produktivitás

A nyelv mint jelrendszer

egy mondat nem oszthatatlan egész, hanem szerkezet, olyan alkotórészekből áll, amelyek szintén jelek, és ezen jelek jelentése a konvenció által adott

Mi a szó jelentése?

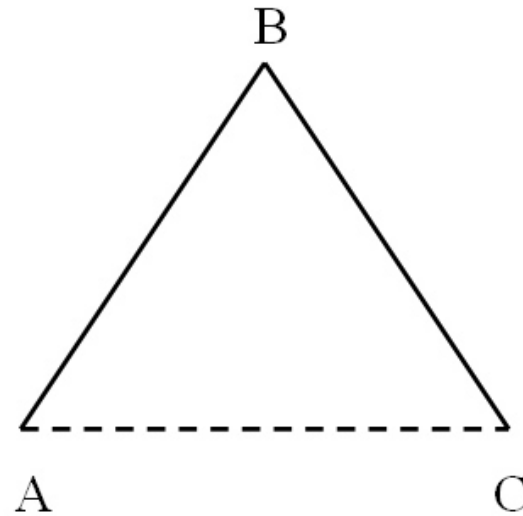
példa: *asztal*

jelentés és a jelölt dolog

a jelentés valamilyen elvonatkoztatás, a jel a jelentésén át hozható kapcsolatba a pillanatnyilag jelölt dologgal

A nyelv mint jelrendszer

szemiotikai háromszög



A = a jel(test)

B = a fogalom

C = a jelölt [dolog]

A nyelv mint jelrendszer

a világ milyensége és a jelentés:

nyelvek közti különbségek:

fa - wood, tree / bőr – skin, leather

A nyelvi jel kétféle értelemben konvencionális

- a jeltest és a jelentés kapcsolata önkényes
- a jelentések határainak megvonása is önkényes

az egyes nyelvi jelek egymástól nem elszigeteltek,
hanem rendszert alkotnak (vö. sakkfigurák)

A nyelv mint jelrendszer

egy adott nyelv hangjai is rendszert alkotnak, a jeltest is rendszerszerű

jeltest a magyar nyelvben: *ló-ró*

japán vs. magyar hangkészlet

nemcsak az önkényes, hogy mi alkot jeltestet, hanem az is, hogy mi által jeltest, azaz objektív jellemzői közül mi tartozik a rendszerbe

a hangalak, a jeltest is kettősen konvencionális
a jeltest is elvont dolog

A nyelv mint jelrendszer

nyelv: konvenciók egy rendszere

beszéd: az a tevékenység, amely e konvenciók alapján gyakorolható

A nyelv mint jelrendszer

A nyelvi jelek kettős szerkesztettsége

I. a jelek más jelekké való összekapcsolódása
szó és mondat: nyelvi jelek

a szó vagy a mondat elsődlegességének kérdése

a nyelvben vannak elemi és szerkesztett jelek:
mondat és annak bármely koherens darabja

a nyelvi rendszer az elemi jeleken kívül azok
összeszerkesztésének szabályait is tartalmazza

A nyelv mint jelrendszer

2. az elemi jeltest szerkesztettsége
a hangok nem jelek, nem bírnak önálló
jelentéssel, DE

a hangsor szerkesztett: *tép-lép, csordong,*
**csordogn, *csüpor*


ennek jelentősége: a nyelvi rendszert
nyitottá teszi

A nyelv mint jelrendszer

nyelvészet: a jelek és szabályok
rendszerében realizálódó emberi nyelv
tudományos vizsgálata

Ajánlott irodalom

Horányi Özséb – Szépe György (szerk.):
A jel tudománya. Budapest: Gondolat, 1975.
Telegdi Zsigmond: *Bevezetés az általános nyelvészetbe*. Hetedik kiadás. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995.



Köszönöm a figyelmet!